

УСПРАВНО ПЕРО ГОЈКА ЂОГА

Михаил Епштејн пише о томе како је гашење стваралачке личности двоструки злочин – као убиство трудне жене. Дар се даје одозго, као и живот. Ми не можемо сами себи додијелити таленат, као што не можемо сами себе родити. И додаје да је дар живот унутар живота пун духа који се појављује гдје хоће и његово затирање јесте двоструко убиство, а могло би се рећи и светогрђе, будући да је стваралачки таленат дар од Бога.

Разматрајући противрјечни однос пјесника и тиранина, Јосиф Бродски каже да пјесник може да разговара са тиранином, али са демократом никако. Они су на чудан начин повезани жељом за превлашћу над центром материјалне односно духовне моћи и у тој борби редовно страда пјесник као „непризнати господар свијета”. Све је то почело у Риму, каже Бродски мислећи на Овидија. А почело је, заправо, много раније пошто и митски пјевачи попут Марсије и Орфеја страдају у натпјевавању са боговима, а у Платоновој, и не само његовој, „идеалној држави” мјеста за пјеснике нема. Искази ове двојице истакнутих руских књижевника засновани су, једним дијелом, и на трагичном искуству њихових славних претходника који су у „идеалној држави” на разне начине страдали – прогоњени, затварани, убијани... Сјетимо се Манделштама, Хармса, Бабелја, Булгакова, Заболоцког, Гумиљова, Пастернака, Ахматове, Цветајеве, Шаламова, па и самог Бродског.

Слична судбина задесила је, прије тридесетак година, и пјесника Гојка Ђога, овогодишњег добитника Змајеве награде који је ово признање могао добити и много раније, али пропозиције не допуштају да неко истовремено буде и кажњен и награђен. Гојко Ђого није од оних кафанских, естрадних дисидената, каквих је у то вријеме било на пасја прескакала, нити организовани државни

непријатељ попут Борислава Пекића, на примјер. Он је био службеник београдског Дома омладине гдје је уређивао књижевне програме, и уз то писао „нејасне пјесме” чија су значења и стручни читаоци једва одгонетали. Тако је и Јован Делић, писац темељито и опсежног предговора за *Грану од облака*, морао да потегне многа знања и интерпретативне вјештине како би освијетлио семантичка затамњења Ћоговог раног пјесништва.

То јесте поезија „тајног знака” и „завезаног језика” гдје се тзв. објективна стварност час згушњава а час растаче у симболима, метафорама, алегоријама, у зоолошким и ботаничким параболома, митским пројекцијама и архетипским сликама, а има, зашто не рећи, и пјесама које се губе у лирским апстракцијама и замршеним асоцијацијама.

За разлику од већине динарских пјесника, Ћого своју пјесму не заснива на епском наслеђу, дестерац се једва чује у његовом слободном, помало рачвастом, али ритмичко-мелодијски пажљиво грађеном стиху. Он пјесничку грађу, да не кажем пређу тражи и налази у лирској народној поезији, у оним митологичким пјесмама, како би Вук рекао и у усменом фолклору – попут Настасијевића и Попе – у гаткама, баснама, бајалицама, загонеткама, тужбалицама, успаванкама, ругалицама и нарочито у миту – хеленском, библијском, словенском и завичајном, разумије се. У тамним и дубоким митским слојевима, у „објективним корелативима” и „шуми симбола” запретан је и лирски субјект ове поезије и затомљена његова осјећајност. Тим „завезаним језиком”, богате и разноврсне, за савременог читаоца све архаичније лексике, исписане су ране Ћогове књиге – *Туџа њинџвина*, *Модрица* и претежним дијелом *Кукуџа*. Чини се као да је Ћого, дуго и стрпљиво, опремао своју пјесму за излазак у стварни, свакодневни свијет и сусрет „на страшном мјесту”. А кад се језик развезао и пјесма отворила, пјесник је и буквално био везан и затворен – само зато што су службени тумачи у његовој поезији пронашли опаке алузије на лик и дјело недодирљивог господара наше Аркадије, у коју је већ била уграђена паклена машина чије је откуцаје осјетљиви пјесник чуо и читаоцима покушао да дојави. У праву је Јован Делић кад каже да у овом случају није страдао само пјесник, већ и његова поезија која је „везивањем за мрца” сведена на површну, памфлетску једнозначност. Истини за вољу, *Вунена времена* се ни данас не могу читати без политичких примисли, јер у поезији, како неко инвентивно рече, политике има онолико колико у политици има трагедије. А барем у томе нисмо оскудни – ни онда ни данас. Није Ћого оклеветао само господара већ, можда и више, његове слуге – оне вјечите лиферанте идеолошке магле и раздраганог кетманства,

као врховног животног и моралног начела. И то му још увијек није опроштено. Кад би, сада и овдје, неко провео анонимну анкету међу српским интелектуалцима и књижевницима, бојим се да би претегло на Брозову страну. А Ћого је и даље под сумњом, али сада као српски националиста, иако у његовој поезији нећете наћи ниједан примјер јефтиног, плакатског родољубља или добошарског србовања. Али има туге, пингвинске, и има бриге, јер Ћого је од оних Андрићевих брижних људи, због сатирања српског народа и растакања његове државе и културе – које траје и краја му се не види. А пред тим, ако ништа друго – слободно је уздахнути, како би Змај рекао.

Вунена времена, ни послуже три деценије, нису изгубила на модерности и језичкој свјежини, а митско-архетипска основа чува универзалност пјесничког израза. Ова поезија је, нажалост, и даље актуелна – као да се свијет, преписујући пјесника, у међувремену преобратио у ону крокодилску чељуст коју, за стан и храну, одржава мајушна птица трохил из истоимене Ћогове пјесме. А да би се у том свијету опстало, мора се бити трохилски ситан и безначајан или немилосрдан као крокодил.

Па ипак, треба рећи да, понекад, и најмрачније пјесникове визије дјелују идилично у односу на стварност у којој пребивамо – притиснути црним руном, пуни модрица и тужнији од пингвина.

Двадесет година након *Вунених времена* и истинске људске и стваралачке драме, Гојко Ћого је објавио вишеструко значајну књигу *Црно руно*. И опет се, већ у наслову, појављује вуна као опсесивни мотив овог пјесника. Насловно руно може бити оно за којим аргонаутска потрага не престаје, а може се тумачити и као знак трагичне издвојености и усамљености у претежно бијелом стаду. Како год било, пјесник и овдје наставља распу са злодусима епохе које је својом пјесмом пробудио – са судијама, иследницима, жбирима, гониоцима и чуварима и другим „службеним сабластима” и гротескним фигурама једне рђаво митологизоване стварности, а на другој страни, у епистолама, обраћа се славним прецима, као поузданим ослонцима у раздешеном свијету – Стефану Дечанском, Вуку Караџићу, ефешким мудрацима, ратним побједницима... И да не заборавим пјесму „Аја Софија” о градњи цркве над црквама, која као да је испала из неког древног летописа. Али она заслужује посебан осврт, као и неке друге Ћогове пјесме које говоре о вертикалном постојању, о ономе што стреми у висину, на супрот приземном, пузећем свијету.

Тек кад су га притјерали уз затворски зид, пјесник је отворио душу, а коме другом до оним бесловесним, незлобивим створењима без којих његова пјесма не може. Са јежом, грлицом, папагајем,

јеленком и њима сличним, изопштени пјесник води присне и повјерљиве разговоре и претреса лична, историјска, морална, метафизичка и поетичка питања.

Ту су, у изванредној пјесми, и затворски јабланови, као пријери вертикалног постојања, које, као и пјесника, ништа осим сјекире не може ућуткати док се у висини сашаптавају, можда баш са оним Дучићевим. Онај запретани и дуго пригушивани Ђогов лиризам „прорадиће” и у необичним, потресним љубавним стиховима писаним у азилу. А кад Херцеговац пише љубавну пјесму, па још својој жени, то је већ лирско чудо и подвиг нарочите врсте.

У завршном циклусу „Пут за Хум” још се чују, али сасвим тихо, одјеци вунених времена, док се пјесник све чешће окреће оностраним, заумном, метафизичком. А лирика је, како Дучић каже, врхунски израз метафизике. Та димензија Ђогове поезије уочљива је од почетка, с тим што ми се чини да метафизичко тамо више потиче из поетичког начела него из личног доживљаја. Пут за Хум и За(х)умље на који пјесник креће, након свих тешких и драматичних година, води заправо у завичај – у митску земљу и библијски пејзаж гдје са сваке чуке пуца видик „на оба света”. Ријеч је, у ствари, о својеврсном свођењу рачуна са свијетом и људима, опсјенама иторије и трицама свакодневља, са сопственим заблудама и заносима. И то пјесник чини без патетике и самосажалења, лишен сваке жеље да поправља и уљепшава, поучава и тјешти. Ђогове „познице”, отежале од трагичног искуства – личног и колективног – у изразу су сведене и једноставне, без поетичких помагала, заузланих симбола и пренапрегнутих метафора. Тако у пјесми „Поглед с Леотара” пјесник се још једном увјерава да „оно што замиче иза међе модре”, што крије „провалија изнад провалије” зна једино Творац. Човјеку, ма колико се пео, онострани тајне остају недокучиве; „пошта са небом,, и даље је у прекиду, а лирска трансценденција, како би учени рекли, онемогућена. У „Оморини”, у коју се слегла сва тегоба живота и свијета, пјесник „покуњен као цигански коњ” тражи само „какав зелен изданак што се на ветру љуља а не ломи” на који би се могао ослонити, а у пјесми „На брегу”, у *хладу*, „пун рана и празних тропара” памти и биљежи само јурњаву обадова и коња као архетипску слику „борбе непрестане”, у свему. У антологијској „Пролетњој шетњи” на оригиналан начин оживљава и очућује опште лирско мјесто о двојнику; у „Клупку” које расте док се пјесник смањује, намотава године „око каменчића у грудима”; у „Алхемичару” жуди за пчелињим творачким умијећем, а у „Грнову”, у спаљеној цркви држи пјесничко опијело... Књига се завршава „Задушницом минулом веку” који ће, како пјесник на другом мјесту рече, прославити тамнице и логори. Ако

сам добро уочио, то је једина пјесма у књизи писана у везаном римованом стиху. Као да је пјесник привремено подвезао чвор на својим *вуненим сџирунама*.

Ђогово „житије исписано на кожи са унутарње стране” ипак остаје отворено. „Пут за Хум” се наставља, а од попудбине пјесник носи само најнужније, али за пјесму довољно – горко искуство човјека који је свијет спознао и с лица и с наличја, завичајне ријечи које расту на грани од облака и оно неукротиво, усправно перо – најусправније у савременој српској поезији.*

* Реч приликом уручења Змајеве награде Гојку Ђогу за књигу песама *Грана од облака* (Orpheus, Нови Сад 2014), на Свечаној седници Матице српске, 16. фебруара 2015. године.